

Мікола МІКУЛІЧ

ТАЛЕНТ, ЗАРУЧАНЫ З НЕБАМ

*Да 100-годдзя з дня нараджэння Максіма Танка
і 90-годдзя часопіса «Польмя»*

Творчасць Максіма Танка мне спадабалася яшчэ ў школе. Нават не спадабалася — я адчуў да яе вялікую ўнутраную блізкасць. Памятаецца, М. Танк быў шмат у чым не падобны да іншых беларускіх пісьменнікаў, якіх мы вывучалі ў дзясятым класе, і я гэта нейкім чынам усведамляў, заўважаў, бачыў. Вядома, пазней мне стала зразумела, чаму ён адрозніваўся ад многіх сваіх калег па пярэ. А тады проста кідаўся ў вочы незвычайны псеўданім паэта ды хвалявалі яго вершы.

У творах іншых паэтаў пераважалі лірыка-апаэтычныя апісанні з’яў і падзей, грамадзянска-сацыяльныя сентэнцыі і абагульненні, адчувалася характэрная рытарычная зададзенасць. М. Танк выяўляў, як сёння б казалі, выразную індывідуальную мастацкую парадыгму. Яго вершы ўтрымлівалі ў сабе нейкі трымтлівы душэўна-пачуццёвы матыў, які лірыка-асацыятыўна падсвечваў сабою вобразы, карціны і малюнкi, кампаненты сюжэтнага сэнсараду, а ў шэрагу выпадкаў своеасабліва нанізваўся на духоўна-патрыятычны стрыжань твора, яго глыбінную сацыяльна-маральную эмоцыю.

Яны неслі шчырасць і цеплыню, пошук і адкрыццё і дужа актыўна апеллявалі да ўнутранага свету асобы. Нават самыя прыватныя, часам каструбаватыя кампаненты і дэталі ў М. Танка гарманіравалі з агульным цэлым, гучалі ёміста і эстэтычна важна.

Такія праграмныя вершы М. Танка, як «Спатканне», «Песня кулікоў», «Рукі маці» і некаторыя іншыя, я сёння лічу аднымі з лепшых у беларускай літаратуры. З часу іх напісання прайшлі доўгія дзесяцігоддзі, аднак яны працягваюць хваляваць шматлікіх чытачоў. Дыялектыка нацыянальнага і агульначалавечага ўвасоблена ў гэтых творах на высокім ідэйна-эстэтычным узроўні.

Чытач мне можа не паверыць, але тыя першапачатковыя ўражанні засталіся на ўсё астатняе жыццё. З часам яны толькі пэўным чынам удакладняліся, паглыбляліся і развіталіся.

У студэнцкія гады, слухаючы лекцыі па літаратуры і выконваючы курсавыя працы, звязаныя з вывучэннем вялікай навуковай праблемы традыцыйнага і наватарскага ў творчасці М. Танка, натуральна, давалося глыбей пазнаёміцца з характарам мастацкай індывідуальнасці народнага паэта Беларусі. Яго багатыя і разнастайныя ідэйна-эстэтычныя пошукі раскрыліся той якасцю, якую крытыкі

і літаратуразнаўцы называюць непасрэднасцю светаўспрымання, натуральным лірычным самаадчуваннем, маладой прагай жыцця і самасцвярджэння. Яны былі падпарадкаваны законам высокага натхнення і духоўна-эстэтычнай прасветленасці і характарызуваліся падкрэсленай сугестыўнасцю мастацкага мыслення.

Усё сведчыла пра тое, што М. Танк, як мала хто іншы са сваіх калег-сучаснікаў, надзвычай глыбока адчуваў прыродныя таямніцы ўнутранай энергіі беларускага слова.

Паэзія М. Танка была звернута да выяўлення аўтаноміі суб'ектыўнай аўтарскай здольнасці і мастацкага інтэлекту, свабоды і нязмушанасці творчага дыскурсу. Яна раскрывала напружаную працу шчырай, сумленнай, таленавітай асобы, ідэйна-эстэтычную энергію духу, што вызначаліся актыўным рухам уяўлення і фантазіі.

І гэта, вядома, не ўсё. М. Танк прыцягваў маю (і маіх сяброў-аднадумцаў) увагу гераічнай канцэпцыяй жыцця чалавека, каларытным беларускім нацыянальным характарам, ёмістай маральна-філасофскай энергетыкай мастацкага слова, сінтэзам адмабілізаванага грамадзянска-патрыятычнага пафасу і тонкай душэўна-пачуццёвай супрыроднасці, чаго нельга было сказаць пра іншых нашых паэтаў. Кожны ці амаль кожны яго верш быў сагрэты адмысловай цеплынёй беларускай народнай прадметнасці і рэчыўнасці, якая дужа арганічна клалася на сэрца, выклікаючы замілаванне і сентыментальную пяшчоту.

Ну, хіба маглі пакінуць аб'якавым, напрыклад, паэма «Люцыян Таполя», «Балада пра партызана Дубягу» або балада-легенда «Антон Нябаба»?!. У іх у незвычайных абставінах паўставалі яркія народныя таленты, буйныя, каларытныя натуры, няскораныя, гераічнага духу характары.

Вось да цяжка параненага казацкага атамана Антона Нябабы, у якога «ныя і баліць» сэрца «за край свой здратаваны // І за прыгнечаны народ», ноччу прыходзіць смерць.

Глядзіць Нябаба — смерць у хаце
Сядзіць на покуце сабе,
Аблакацілася і кажа:
— Ну вось, прыйшла я па цябе...

Ты ўвесь пасечаны, і раны
Гараць, смяротныя, агнём.
Пара табе ўжо развітацца
З жыццём, сябрамі і канём.

Несумненна, цяжкая, безнадзейная сітуацыя. Але адважны воін не скараецца смерці, уступае ў бясстрашнае супрацьборства з ёю. Яго гульня ў карты са смерцю спачатку на кісет, бурштынавую люльку-самакрутку, мушкет, каня і сваё жыццё, а затым на «сімвал казацкай славы» «сталёны клінок» заканчваецца гераічнай перамогай.

Гуляюць зноў... Ды што за дзіва!
Як зманнасць лёсу зразумець!
Раскінулі калоду тройчы —
І тройчы праіграла смерць.

Яна ўсе зоры пагасіла
І месяц хмарай абвяла,
Атрутай акрапіла карты
І выйграць славы не змагла.

Рэдка ў якой літаратуры вы сустрэнеце такія незвычайны сюжэт.

Растрывожвалі душу (кожны па-свойму) такія вершы М.Танка, як «Станцыя Княгініна», «Мне здаецца», «Хоць раз у год», «Пісьмо брату» і многія іншыя, якія выяўлялі вострыя сацыяльна-маральныя праблемы, глыбінныя пласты чалавечай свядомасці.

Ішлі гады. У народнага паэта Беларусі, старшыні праўлення Саюза пісьменнікаў БССР, лаўрэата Ленінскай прэміі, Героя Сацыялістычнай Працы, акадэміка Акадэміі навук Беларусі выходзілі ўсё новыя і новыя кнігі.

Навучанне ў аспірантуры Інстытута літаратуры імя Янкі Купалы АН Беларусі пераканала мяне ў той важнай думцы, што паэзія М. Танка базуецца на шырокай філасофска-гуманістычнай канцэпцыі жыцця чалавека і грамадства, арганічна спалучаючы ў сабе аб'ектыўна-выяўленчы і суб'ектыўна-выразны пачаткі. Мастацкія творы паэта характарызуюцца багаццем і разнастайнасцю душэўных перажыванняў, шматмернасцю ідэйна-эстэтычнага зместу, сэнсавай ёмістасцю вобразнага малюнка. Яны раскрываюць не толькі вядучую грамадска-сацыяльную эмоцыю, але і, так бы мовіць, асабова-псіхалагічную глыбіню свету.

Здавалася б, прыватныя душэўна-чалавечыя праблемы і супярэчнасці М. Танк уздымаў да вялікіх сацыяльна-філасофскіх абагульненняў, сувымяраў з магутнымі пластамі векавечнага людскога вопыту і народных традыцый.

Было бачна, што ідэйна-эстэтычная энергія М. Танка скіравана да выяўлення духоўна-мастацкага ідэалу эпохі, яго паэзія вызначалася падкрэсленым гераічна-стваральным характарам. Перажыванне М. Танка развіталася ў адпаведнасці з асноватворнымі сацыяльна-маральнымі катэгорыямі, якія валодалі высокай сілай мастацкага абагульнення і канцэнтрацыі: гісторыя, памяць, чалавек, свабода, Радзіма, лёс, будучыня і інш. Яно заангажавана ў духоўна-сацыяльныя пласты народнага асяроддзя з яго спакопвечнымі традыцыямі і каштоўнасцямі, характэрнай генетычна-родавай устойлівасцю, вернасцю цяжкой жыццёвай праўдзе і справядлівасці, нялёгкай фізічнай працы і маральнаму абавязку.

Прываблівала сацыяльна-маральная глыбіня і духоўна-філасофская цэласнасць лірычнага героя народнага паэта. Ён сведчыў цікавасць да шматлікіх гістарычных з'яў і падзей, народных свят і абрадаў, грамадска-палітычных пераўтварэнняў і г. д. Лірычны герой М. Танка шырока выяўляў пачуццё нацыянальнай і чалавечай годнасці, раскрываў багатае эмацыянальна-настраёвае жыццё і вызначаўся глыбокай унутранай высакароднасцю і душэўна-чалавечай прыгажосцю.

Навуковае даследаванне творчасці М. Танка ў суаднесенасці з тымі ідэйна-мастацкімі пошукамі, якія адбываліся ў беларускай паэзіі другой паловы XX стагоддзя, паказала, што яе вядучую лірычную ідэю фарміравала сцвярджанне глыбіннага духоўна-патрыятычнага дыскурсу. Яна дарэшты прасякнута цяплом роднай зямлі, услаўленнем першаасноў народнага жыцця, звычайных сялянскіх клопатаў хлебароба, арагата, сейбіта.

Максім Танк выступіў вялікім рэфарматарам у беларускай літаратуры, ён значна рассунуў ідэйна-творчыя далягляды нашай паэзіі, забяспечыў актыўнае развіццё яе інтэлектуальна-вобразнай культуры. Паэт быў прыхільнікам спалучэння традыцыйнага, самабытна-нацыянальнага і наватарскага, заснаванага на дасягненнях еўрапейскага мастацтва, пачаткаў.

Чым больш я знаёміўся з творчасцю М. Танка, тым больш пераконваўся, што яна вызначаецца арганічным спалучэннем маштабнасці гістарычнага мыслення, шырыні духоўна-сацыяльных абсягаў і пластыкі прадметнага аналізу, прыватнай канкрэтыкі з'яў і рэчаў. У ёй філасофска-аналітычная медытацыя суседнічае з грамадзянска-патрыятычным характарам мастацкага дыскурсу, прамоўніцка-публіцыстычны пафас дапаўняецца тонкай іроніяй і знішчальнай сатырай. Індывідуальны стыль М. Танка сінтэзуе ў сабе адзнакі выразнага сілагічнага роздуму, аўталагічнага пісьма і яркіх умоўна-асацыятыўных карцін і малюнкаў, формаў унутрана сабранага, традыцыйнага верша і дольніка, верлібра, якія абумоўлены напружанымі пошукамі мастака ў галіне паэтычнай версіфікацыі. Яго развіццё забяспечваюць актыўны рух і абнаўленне паэтыкі, асаблівасці сімволіка-алегарычнага дыскурсу, лірыка-рамантычнай экспрэсіўнасці, насычанага рытміка-інтанацыйнага гучання верша.

Я ніколі не памылюся, калі заўважу, што побач з іншымі фактарамі самабытны профіль сучаснай беларускай паэзіі фарміруе магутны сплаў патрыятыч-

ных і духоўна-маральных, філасофскіх і мастацка-творчых, стылявых норм і традыцый танкаўскага шматколернага слова. Яго ідэйна-эстэтычная насычанасць і арыгінальнасць, вернасць жыццёвай праўдзе, «духапад’ёмнасць», падкрэсленая шматфарбнасць і яркасць не могуць не ўражваць. Тут, безумоўна, варта зыходзіць з таго, што М. Танк з’яўляецца заснавальнікам у нашай нацыянальнай літаратуры цэлай духоўна-філасофскай школы, заканадаўцам у шмат якіх мастацка-стылявых і ўласна паэзіятворчых адносінах.

«Максім Танк стварыў сваю школу паэзіі, — абгрунтавана заўважае ў нядаўнім лісце да мяне Рыгор Барадулін. — Натуральна паядналіся эўрапейскасць і беларускасць, зорны палёт думкі і босы сьлед вобраза на ўраселай сьцяжыніцы.

Памятаю, як мяне ашаломіў верш з-за кратаў «Паслухайце, вясна ідзе...»

*З вінтоўкай стражнік ноч і дзень
Пільнуе куст пахучы бэзу.*

.....
*Я ціха разбудзіў другіх.
Ад слёз сінелі вочы бэзам.
І недзе хруснула ў худых
Руках іржавае жалеза.*

Максім Танк распрацаваў дзялянкі беллага верша і верлібра, рэпартажна-вандруйніцкіх вершаў. Набытак багаты. Час адбярэ летшае. Выбіраць ёсць з чаго!

Пад час перабудовы напісаў я такія радкі:

*І палітычная гайданка
Не разгайдала канчаткова
Аўтарытэт Максіма Танка.
Стараўся ж небезвынікова
Быць і ў застольныя часы
Паэтам чыстае красы.
І, часу плячучы даніну,
Прыгожую захоўваў міну.*

Творчасць Максіма Танка — непаўторная з’ява ў паэзіі» (красавік 2012 года)».

Як вялікага беларускага паэта, класіка нацыянальнай літаратуры ўспрымаў і ўспрымае М. Танка Ніл Гілевіч. У сваім артыкуле «Яму на нашай зямлі належыць вечнасць», прысвечаным развітанню з народным паэтам Беларусі, ён падкрэсліў:

«У гістарычным жыцці-быцці кожнага народа ёсць імёны, ёсць постаці, па якіх у першую чаргу свет вызначае, чым гэты народ самабытны і цікавы, якое яго ўласнае духоўнае аблічча, за што яго можна і трэба паважаць, цаніць і дружалюбна знацца з ім. Гэта — людзі-маякі, людзі-светачы. Гэта такія волаты духу, такія валадары творчае волі, якія прыходзяць у жыццё не часта. Прыходзяць — каб усім іншым дапамагчы зразумець найвялікшыя жыццёвыя ісціны, зразумець тое, дзеля чаго і варта чалавеку жыць на зямлі. Такого волата духу, волата роднага слова і страціла на пачатку сонечнага жніўня Беларусь».

І далей:

«Максім Танк — паэт несумненна ўсясветнага маштабу і значэння, і менавіта таму, што ён вялікі паэт беларускі, вялікі мастак слова нацыянальны. Кожны беларускі паэт, вядома ж, беларускі — і па мове, і зместам. Але, думаю, што пасля Купалы і Коласа ў найбольшай меры беларускім паэтам ёсць Максім Танк. Не ведаю, у чых кнігах нашых сучаснікаў можна знайсці столькі Беларусі і беларускасці, можна так адчуць прыродны і векавечны дух нашай Бацькаўшчыны, як у ягоных. Яго неабсяжны свет паэзіі найпаўней увабраў у сябе ўсе фарбы і колеры роднай зямлі, водар і пах яе кожнай зёлкі-былінкі, званы-перазваны яе ручаёў-крыніц і шумы-пошумы яе бароў-лясоў, яе нарачанскіх сосен, гэтаксама як і ўсе адметнасці беларускай сялянскай хаты, беларускага вясковага і не толькі вясковага двара, беларускай нівы. Само сабою —

і ўвесь водар, і ўсе фарбы-колеры роднага беларускага слова. А самае галоўнае — і ўсе думы працоўнага Беларуса, усе яго пачуцці і душэўныя клопаты, усе яго перажыванні, радасці і трывогі, драмы і трагедыі. Іншымі словамі — лёс беларускага народа, лёс Бацькаўшчыны. І пры гэтым — сучасны еўрапейскі ўзровень мыслення, высокая інтэлектуальнасць — у спалучэнні з традыцыйнай жыццёвай мудрасцю народных глыбінь, чароўная святлынь няпісанай народнай маралі, людскасці і дабрыні».

Вершы і паэмы М. Танка былі вабналюбымі, зачароўвалі многіх маладых аўтараў, тых, хто ішоў у літаратуру, убіраўся ў творчую сілу, ставіў перад сабой сур'ёзныя задачы. Па іх вучыліся пісаць, вывяралі сваю грамадзянска-патрыятычную пазіцыю і эстэтычную чуйнасць-густ, на іх арыентаваліся, урэшце, іх проста мелі на ўвазе...

Асоба і паэзія М. Танка вялікі ўплыў аказалі на ідэйна-творчае станаўленне Янкі Брыля. У сваім артыкуле «Быў і застаўся» ён падкрэсліваў:

«Да з'яўлення той кнігі, што была канфіскавана адразу ж пасля надрукавання і з усяго тыража ўратаваць удалося — нібы спецыяльна для гісторыі — вельмі нязначную колькасць экзэмпляраў, вершы Танка былі мне вядомыя па газетах і часопісах. Мала сказаць — вядомыя: яны глыбока хвалявалі сваёй дзёрзкасцю («Прыйдзем яшчэ, вёска, твае песняры, не з торбаю песень жабрачых...»), сваёй жыццёвай праўдзівасцю, дзе самае наша звычайнае, штодзённае, будзённае было так свежа, так незвычайна, так даўночакана ператворана ў паэзію («Пахне дзёцем, потам, рыжаю аўчынай, цішыня у хаце згорбленай, старой...»), у паэзію, што і пяшчотнай была, сама прасілася на музыку ў тваёй уражанай душы («Дзень залаты, ясным сонцам заліты, лётаў матыль сінякрылы над жытам...»), у паэзію, якой часамі не хапала слоў і яна — так многа — гаварыла намёкамі, вонкавай «недарэчнасцю», як сказаў бы неаднаведны сваёй пасадзе рэдактар, а тыя «намёкі» («Капае з неба зялёная радасць, з месяца ціха на сонныя грады...») так растрывожылі прагнуць да характа маладосць». І далей: «Старонкі народнафронтаўскай газеты «Наша воля» часта бывалі загадкава «ўпрыгожаныя» белымі плямамі на месцы матэрыялаў, канфіскаваных цэнзурай, іх, без двукосся, упрыгожвалі і вершы Танка, і з тых далёкіх дзён юнацтва старонкі тыя бялююць і шамацяць, і звяняць у руках маіх чамусьці не за сталом, а ў сонцы летняй раніцы, на поплаве паміж разнаколернай даспяваючай збжыны, дзе я прыпасваю ў нейкае свята кабылу».

Так, Я. Брыль пачаў сваю творчую дзейнасць яшчэ ва ўмовах Заходняй Беларусі. Актыўна займаючыся культурна-асветнай працай, у канцы 1930-х гадоў ён карэспандаваў у віленскія перыёдыкі аб грамадска-культурным жыцці моладзі ў ваколіцах мястэчка Турэц, пісаў вершы, апавяданні, п'есы, перакладаў з рускай і польскай моў.

«Загор'е, Стаўпецкі пав. Хочучы памагчы людзям здабываць святло і палешаць, — адзначаў Я. Брыль у артыкуле «Наша культурная праца», апублікаваным у часопісе «Шлях моладзі», — я яшчэ восеньню 1937 г. шчыра заняўся ладжаннем аматарскіх спектакляў у нашай ваколіцы. Моладзь вельмі ахвотна ўзялася за працу, і вось з таго часу дагэтуль, ня гледзячы на перашкоды і цяжасці рознага роду (як тое, напр., што ў нас няма ні свайго будынку, ні сцэны, пры тым не заўсёды лёгка з дазвалам), — зладжана ў нас 5 спектакляў, на якіх пастаўлены: 5 беларускіх і 2 польскія п'есы. — Асабліва доўга помніцца будзе нам першы спектакль — 31.X.37, — калі мы ставілі «Атруту» і «Ня розумам сыцімі, а сэрцам». Муціць таму, што ўсё гэта было для нас такім новым, цяжка даступным і дарагім».

І далей ён працягваў:

«Ад першага разу мы смела крануліся наперад і задаволіўшы сваю публіку, ставілі тыя самыя п'есы яшчэ і ў м. Турцы (7.XI.37), дзе моладзь адняслася да нас вельмі прыхільна. Падобныя выезды «ў людзі» маюць тое значэнне, што вырабляюць у моладзі салідарнасць, сужыццё і ахвоту культурна «пацягнуцца» перад чужымі людзьмі...»

Шмат у чым паказальным з'яўляецца зварот часопіса «Шлях моладзі» да маладога літаратара ў рубрыцы «Паштовая скрынка»:

«Я. Брылю: Адзін верш напавіўшы друкуем. Будзем друкаваць і іншыя. П'есу атрымалі, але пакульшто выдаць яе ня можам. Праца аднак Ваша не змарнуецца, бо калі не цяпер, дык у будучыні трэба будзе яе выдаць».

У канцы 1930-х гадоў Я. Брыль апублікаваў такія свае вершы, як «Апошнія крыгі», «Ажываюць лес і поле...», «Спатканне», «Ідзе жніво...» У адрозненне ад твораў многіх іншых заходнебеларускіх паэтаў, у іх не адчуваўся характэрнай крытычнасці героя, не закраналіся вострыя сацыяльныя і нацыянальныя праблемы рэчаіснасці. Вершы Я. Брыля былі далёкія ад ідэй грамадзянскай уздымнасці мастацкага слова, прамоўніцка-публіцыстычнага пафасу. Яны непасрэдна звязаны з вяскова-сялянскім укладам жыццядзейнасці аўтара, услаўленнем спаковечных асноў працы на зямлі, непераўздымнай красы роднага краю:

Сакочуць конікі... Бялеюць жыта нівы...
Павісла духата над гонямі палёў...
І мошак сьвет зьвініць дакучлівы, гульлівы,
і калываюць ветрыка павевы
чароўны сьвет вусатых, цяжкіх каласоў.
Бульбы красуюцца узорныя палосы,
аўсоў зялёна-сівых, жоўтых ячмянёў;
гарох кішыць ад красак матылёў
і не падняць вачэй на сінія нябёсы.

(«Ідзе жніво...»)

Згаданыя і некаторыя іншыя паэтычныя творы Я. Брыля звярталі на сябе ўвагу традыцыйным для беларускай паэзіі прадметна-рэалістычным тыпам мастацкага светаадчування, натуральнасцю лірыка-апавадальнага дыскурсу. Яны вызначаліся ідэйна-эстэтычнай выразнасцю, арганічным спалучэннем знешняга і ўнутранага, аб'ектыўнага і суб'ектыўнага, прыроднага і чалавечага, канкрэтна-гістарычнага і душэўна-псіхалагічнага. Аўтар развіваў форму звычайнага сюжэтнага верша, у якім яскравасць вобразнага малюнка забяспечвалася за кошт паяднання пластыкі дакладнага адлюстравання рэчаіснасці, зрокавай нагляднасці карцін і малюнкаў і эмацыянальна-пачуццёвай непасрэднасці. У аснове вобразатворчасці Я. Брыля палягалі прыწყыпы канкрэтна-пачуццёвага мыслення, паслядоўнага разгортвання думкі і ў той жа час характэрнай лірычнай пранікнёнасці.

Дзяржаўная, грамадская і творчая дзейнасць М. Танка дапамаглі ўвабрацца ў сілу, «стаць на крыло» шмат каму з беларускіх літаратараў. Адказваючы на пытанне маёй анкеты пра своеадметнасць асобы і мастацкай індывідуальнасці народнага паэта Беларусі, Анатоля Вяцінскі ў лісце ад 20 красавіка 2012 года падкрэслівае наступнае:

«Калі так добра, дык чаму так дрэнна?...» Не-не ды і згадваю пачутыя ад яго не раз гэтыя насмешлівыя словы. І ў паэзіі сваёй, і ў жыцці ён быў вельмі чуйны да фальшу, да ўсякага роду няпраўды, паказухі. У гэтым я мог пераканацца, бо выпала шчаслівая магчымасць працаваць разам з ім у Саюзе пісьменнікаў, разам рыхтаваць святыя паэзіі, адзначаць юбілейныя даты, сустракаць сваіх замежных калегаў на пяру — польскіх, балгарскіх, літоўскіх, украінскіх, кітайскіх. І кожны раз, пры кожнай такой нагодзе я ганарыўся ім не толькі як сьлінным майстрам слова паэтычнага, але і незвычайным выказнікам слова гутарковага, застольнага, дасціннага, з гумарам. І яшчэ — я б дадаў — па-народнаму гасціннага, калі сустракалі і праводзілі замежных сяброў. Давалі тут знаць пра сябе ягоньня сапраўдныя, глыбінна ўласцівыя яму — як творцу і як грамадзяніну — патрыятызм, беларускасць».

І далей:

«Вялікая, асобная тэма — урокі Максіма Танка. Скажу толькі некалькі слоў пра наступнае.

Ён з'яўляўся для мяне прыкладам таго, як быць самім сабой. І ў творчасці, і ў жыцці. Ён быў прыкладам таго, як ставіцца да жанчыны. Зноў-такі, і ў паэзіі,

і ў жыцці. У яго можна было навучацца цаніць рэальныя каштоўнасці, адрозніваць у жыцці адно ад другога. Памятаю, як ён неяк з захапленнем гаварыў пра геніяльную прастату такога сімвала, як крыж. Вы паглядзіце, казаў ён, на адзін брус кладзеца другі, папярэчны, і ўзнікае святы крыж, прадмет для пакланення. Яшчэ згадваеца, як падчас свята паззі ён глядзеў і слухаў крупіцкіх музыкаў. Пляскаў у далоні, смяяўся і, здаецца, ці не надпяваў ім...»

У Беларускім дзяржаўным архіве-музеі літаратуры і мастацтва захоўваецца шмат лістоў да М. Танка ад маладых і сталых аўтараў з усіх куткоў былога Савецкага Саюза. У іх — просьбы даць параду, як пісаць творы, галоўным чынам, вершы, на што ў мастацкім акце звяртаць асаблівую ўвагу, ацаніць-прарэцэнзаваць дасланыя творы і інш. Паэт, наколькі дазваляў час і абставіны, рэагаваў на звароты, адпісваў на лісты, нешта ў іх тлумачыў і рэкамендаваў, пасылаў пачаткоўцам свае кнігі і г. д.

У канцы лета 1958 года Аляксей Карпюк прапанаваў М. Танку для надрукавання ў часопісе «Польмя» сваю аповесць «Данута». У кастрычніку паэт даслаў яму ў Гродна ліст з заўвагамі і рэкамендацыямі па дапрацоўцы твора. З лістапада таго ж года А. Карпюк пісаў М. Танку:

«Дарагі Яўгеній Іванавіч!!!

У пятніцу у суботу я быў у Мінску на нарадзе старшынь літаб'яднанняў. Усе два дні баяўся сустрацца з Вамі, каб не атрымаць знішчальнае крытыкі. Гэтую крытыку адцягваў на далей. І вось, прыязджаю дамоў, а тут — пісьмо!..

Вы сабе і не ўяўляеце, як узрадаваўся Вашаму пісьму. Тысячу разоў Вам за яго ўдзячны!

Я ведаю, што ў аповесці трэба шмат мясцін дапрацаваць. Дабавіць у першую частку каханьня. 39—41 гг. праходзяць у мяне бяздарным канспектам. Раздзелы, у якіх апісваюцца 43—57 гг., трэба больш звязаць з папярэднімі і г. д. Да ўсяго гэтага ў мяне свярбляць рукі, а ў сяродку нешта падмывае, што не ўсядзець. Святам над ёю папрацюю. Першага снежня вазьму адпачынак, прыеду ў Каралішчавічы. Магчыма да той пары прачытае рукапіс Уладзімір Барысавіч, збіру ўсе заўвагі ў адно, у Каралішчавічах яшчэ раз пасяджу над ёю і тады здам аповесць Вам канчаткова.

*Яшчэ раз вялікае Вам дзякуй за ўсё!»**

Аповесць А. Карпюка «Данута» была надрукавана ў №№ 7—9 часопіса «Польмя» за 1959 год.

А гэта М. Танку піша Яўген Росцікаў з Віцебска:

«Я пасылаю вершы, пра якія вельмі хацеў бы ведаць Вашу думку. Я пасылаю вершы іменна Вам, таму што я ўлюбёны ў Вашы вершы і больш строгага і сумленнага суддзі я не хацеў бы мець. Калі Вам мае вершы спадабаюцца, парайце, што мне з імі рабіць далей».

І далей ідуць кароткія звесткі пра сябе...

Адным аўтарам больш імпанавалі ўнутраная насычанасць танкаўскага радка, аналітычна-даследчы пачатак, глыбінная філасафічнасць яго творчасці, другім былі блізкія характэрная жывапіснасць паэзіі М. Танка, прадметная фактурнасць, рэчыўнасць паэтычнага вобраза, увагу трэціх прыцягвалі фармальныя пошукі, адзінства формы і зместу ў вершах-верлібрах паэта і г. д. Так ці інакш станаўленне паэтаў, іх мастацкае развіццё сёння цяжка сабе ўявіць без сувязей з М. Танкам, выпрацоўкі сваіх адносін да яго багатага творчага вопыту.

Прыналежнасць да Пількаўшчыны стымулюе творчасць земляка народнага паэта Беларусі Вітала Глінскага, які абраў сабе дужа характарыстычны псеўданім — Танкіст. У вершы «Максіму Танку» ён піша:

Я на вайскавай службе ў танку ездзіў,
Хоць быў яшчэ, між тым, і сувязіст,
Ды ў гонар твой, дазволь мне, мой суседзе,
Ўзяць ганаровы псеўданім «Танкіст».

* Усе архіўныя матэрыялы прыводзяцца тут з поўным захаваннем зместу і аўтарскага правапісу.

І далей:

Ты не згарэў ад славы і спакусы,
За што пашана і любоў мая,
Табою ганарацца беларусы,
Айчына, беларуская зямля.

Верш звяртае на сябе ўвагу падкрэсленай шчырасцю прамаўлення і цеплынёй пачуцця. Ён прасякнуты вялікім гонарам за сваю зямлю, якая ўзгадвала выдатнага сына.

Свае творы дасылалі М. Танку не толькі маладыя аўтары, але і людзі ва ўзросце — ветэраны вайны і працы, пенсіянеры. Як правіла, яны былі вельмі слабыя, не вызначаліся мастацкімі якасцямі і не падыходзілі для надрукавання ў газетах і часопісах. Аднак паэт адпісваў сваім адрасатам і просьбітам, аналізаваў іх творы, рабіў заўвагі, нешта раіў, падказваў. Пра многае гаворыць нам, напрыклад, ліст да М. Танка Герасіма Цурыкава з Крычава:

«Уважаемый поэт Максим Танк!

Разрешите еще раз обратиться к Вам Это уже третий раз. Первый раз мною было выслано на ваше имя 5 стихотворении которые были составлены мною. Я просил вас, если нужны какие исправления просил исправить и пропустить их в газету Советская Белоруссия Но я получил ответ не от Вас, а от Вертинского который мне ответил на Белорусском Языке Я Белорусского языка совершенно не понимаю И не пошел за разъяснением к педагогам по Белорусскому языку, а нашол нужным обратиться к Вам. Прошу извинения, что Вас беспокою И обратно дослал вам еще два стихотворения Сталинградский бой и бой под Москвой Скоторых Вы сделали замечание, что есть некоторые выдержки из Лермонтова, а по Этому разрешите Эту выдержку заменить другими словами места: и вот нашли большое поле, есть разгуляться где наволе Вот такими Словами?

*Мы здесь тоже порешили
Как лучше надо поступить
Чтобы схватку повторить
И Будопеит сломить. и так дальше*

*И сообщите как вы считаете Стихотворение бой под Москвой
А по Этому уважаемый поэт прошу Вас Дать мне ответ на все 7 стихотворений на русском языке.*

В меня еще ест два стихотворения но свысылкой к Вам воздержус пока получу от Вас разъяснение на эти стихотворении

*Стихотворении вменя 1) Ленинград в блокаде
2). Русский Салдат*

С уважением к Вам.

Цуриков Герасим Афонассевич».

Хто толькі і якімі клопатамі і праблемамі не турбаваў паэта!.. У Беларускім дзяржаўным архіве-музеі літаратуры і мастацтва захоўваюцца шматлікія лісты ад асоб самага рознага ўзросту і сацыяльнага статусу. Яны звярталіся з просьбамі vyrатаваць ад смяротнага прысуду сына, пакласці ў шпіталь у Бараўлянах удзельніка вайны — мужа, пасадзейнічаць у станоўчым вырашэнні кватэрнай праблемы, атрымання ці падвышэнні пенсіі, праверцы правільнасці яе разліку і налічэння, аказаць матэрыяльную дапамогу і г. д. Прычым некаторыя аўтары лістоў называлі М. Танка Яўген Іванавіч Скуркоў, некаторыя — Яўгеній Іванавіч Шкуркоў... Многія з іх злоўжывалі даступнасцю і ўвагай паэта, пасля першых паспяховых спроб звярталіся да яго зноў і зноў...

Нічога падобнага ў гісторыі беларускай літаратуры і культуры я болей не ведаю.

Зусім нядаўна ў архіве-музеі літаратуры і мастацтва давялося напаткаць унікальны ў сваім родзе дакумент — ліст жыхароў вёсак Неверы, Крыжаноўка і Ліпава Мядзельскага раёна з просьбай пасадзейнічаць у звальненні з пасады брыгадзіра мясцовага калгаса Мікалая Самусёнка. Па ўсім відаць, яго пісала ўжо немаладога веку жанчына, рука якой вельмі даўно краналася пісьмовых прылад. Ліст даваўся ёй нялёгка, цяжэй, чым асенні працадзень, — напружанасцю і хваляваннем дыхае ў ім літаральна кожнае слова. Пішучы яго, калгасніца вялікім намаганнем волі ўзнаўляла ў памяці рэшткі некалі атрыманай сціплай вясковай граматы. Да шчымоты ў сэрцы кранаюць па-народнаму шчырыя і прададушныя радкі, поўныя шматлікіх граматычных памылак і недакладнасцей, парушэнняў правапісу і пунктуацыі:

«Прозьба да Таварыца пісателя Максима Танки от Калхозникав Калхоза Зары Сваткавскаго с/с чатвёртай брыгады Деревни Неверы и Крыжановки и липово Мы калхозники рознага века и просим вас дарагой Писател Як сына и як брата зделайте нам вашу дабрату и ваша Памилаванія Нам Калхозникам чатвёртай брыгады змяните нам брыгадир Самусёнка Никалая Степановича бандыта каторы на марку Партизан убивал бедных людей где чувствовал у каво какой рубель Есть и Адёжа то он всё эта забирал к себя Лисица окола Кравати разаслана паднагами А наши бабы как то вытатали что эта лисица из Сэрвач вашей Сестрыцы он бандыт Её убил и Аграбил он партизанам небыл А тока Аскарблял партизан этот бандыта он был И рание брыгадирам у 54-ом гаду. Але дай бог здаровія из области был приехал какой то Налник и ево был снял з брыгадир и гаварыл нам выбрасить ево из Калхоза но мы Люди Спокойныя и трусливыя он нам устрашился так мы ево ничапали жыви ты онь за убиство маладово парня как был участковым. И Ево за эта был Суд прысудил на восьм леть и ему что то нипанравилась Савецкая влась то он Сейчась всё делает убрыгаде на подрыв Савецкай власти чтобы и мы вся наша брыгада вазниनावидела Савецкай власти но мы люди недурныя нам Савецкая влась хорошая И ничево плахого Неделает А тока этот бандыта брыгадир. какь ево была облась выбрасила з брыгадирства так нам было весело и лехко работать убрыгаде А как умазался Апяць за брыгадир то мы все стали прама бальными ходим мёртвами. А как умазался претседателя паилъ всегда А претседатель тоже Любить выпитить вдвоемъ выпиваютъ 4 Литры зарась он яво и поставил А на это он нитротить выберотъ за лашадей нужна кому лошадь возик дров привестъ то без литры нидась лошади А нада литар нужно каму укасить то дай литарь. Або 2 литра А какь напётся то тогда бится и зниважатъ и гаворыть что мне чалавека убитъ что муху ирука ни задражыть Так просимъ васъ дарагой Писатель зделайте дабрату памилуйте насъ змяните нам этово бандыта брыгадир канечно вам можеть и затруднительно это но просимъ вас Таварыц Писатель памилуйте нас ни аставте нашей прозьбы А тока у председателя ниспрашывайте нащотъ ево бо у них за Адно Затем дасвиданія Таварыц Писатель Желаим вам доброво здароія и весёлай жызни всей вашей Семьи на ето Лето А патписаватся Таварыц Писатель мы баимся онас пазаядаить этотъ бандыта будте любезны памилуйте насъ Таварыц Писатель

Ни аставте нашей прозьбы».

Як можна меркаваць па змесце дакумента, гэта быў крык чалавечай душы, змучанай грубай сілай, самаўпэўненасцю і нахабствам. Гэта быў ліст адчаю. Землякі-калгаснікі звярталіся да М. Танка як да сына і брата, як да апошняй інстанцыі, з вялікай надзеяй спадзеючыся на дапамогу. Яны верылі яму, як нікому іншаму. У сувязі з гэтым успамінаецца мая даўняя гутарка з сынам паэта Максімам Яўгенавічам, які, прыгадваючы наведванні бацькам сваёй радзімы, адзначаў наступнае: *«Мы з'язджалі з асноўнай дарогі, ехалі па вёсках, а следам ляцела вестка — у Пількаўшчыну паехаў Максім Танк. Звычайна паўгадзіны пасядзім — і пайшлі хадакі. У аднаго, як яму здавалася, сына несправядліва засудзілі, у другога хата згарэла, у трэцяга — праблемы з пенсіяй і г. д. Бацька ўсіх сустракаў, выслухоўваў,*

нешта запісваў. Дзверы для ўсіх заўсёды былі адчынены. Ніколі не было такога, што вось ён заняты, працуе, піша або, наадварот, спіць, адначывае — прыходзь у наступны раз. Кожны прыходзіў тады, калі хацеў і размаўляў з ім столькі, колькі хацеў. Так было і на Нарачы, і ў Мінску...»

Прыведзены ліст дае пэўную эмацыянальна-факталагічную падсветку вялікай сямейнай трагедыі Скуркоў. Як вядома, у гады вайны пры нявысветленых абставінах ад рук партызан загінула малодшая сястра М. Танка Вера са сваім двухгадовым сынам. Яшчэ ў верасні 1999 года пра некаторыя абставіны таго трагічнага здарэння мне расказваў брат паэта Хведар Іванавіч, падкрэсліваючы, аднак, што цяпер, за даўнасьцю часу, устанавіць дэталі забойства і выявіць віноўных наўрад ці магчыма. Цікавыя разважанні адносна гэтага знаходзім у самога мастака слова. «Пісьмо ад Федзі, — запісвае ён у дзённіку 12 студзеня 1973 года. — Піша, што памёр наш швагер Браніслаў Лётка. Страшную трагедыю перажыў ён і ўся наша сям'я. У час вайны нейкі гмінны службіст загадаў Браніславу адвезці яго ў Куранец, а па дарозе іх абстралялі партызаны, здаецца, з атрада «Народный мститель» і захапілі ў палон гэтага службіста. «Хто цябе падвозіў?» — «З Сэрвач Лётка». Тут жа расправіліся з ім і з сем'ямі братоў Лёткаў: забілі сястру Веру і яе двухгадовага сына, забілі швагерку з дзесяцігадовым сынам. А мужыкі іх — ацалелі. Былі ў суседняй вёсцы. Калі вярнуліся — засталі адны папялішчы. Потым браты былі мабілізаваны, прайшлі з баямі праз усю Польшчу, штурмавалі Берлін...»

І далей:

«У гэтым забойстве, казалі мне многія, быў замешаны нявераўскі «Папок», які, будучы партызанам, займаўся рабункам. Пасля вайны нейкі час працаваў брыгадзірам у калгасе. Але за тое, што біў людзей, яго судзілі. Сястра яго доўга распрадавала нарабаванае ім дабро. Толькі адных веласіпедаў было ў яго семнаццаць штук, а колькі рознай адзежы, дываноў, пасцілак, шапак, ручнікоў, абутку!»

Відаць, ніколі ўжо не ўдасца ўстанавіць тое, якая была практычная рэакцыя М. Танка на ліст сваіх землякоў. Ці спрабаваў паэт паўплываць на сітуацыю ў калгасе, звязаную з непрыстойнымі, нават злачыннымі паводзінамі брыгадзіра М. Самусёнка?.. Ведаючы М. Танка, мы можам меркаваць, што ён адгукнуўся на просьбу сялян. Не мог не адгукнуцца. Рычагі ўплыву ў паэта былі моцныя і разнастайныя. Літаральна з канца 1940-х гадоў да яго ўважліва прыслухоўваліся і ў вобласці, і ў цэнтральным кіраўніцтве рэспублікі. Пра многае гаворыць нам, напрыклад, наступная дзённікавая нататка М. Танка (ад 10 снежня 1954 года): «Завёз старшыні Мядзельскага райвыканкома Міцкевічу, былому падпольшчыку, два тамы рамана П. Пестрака «Сустрэнемся на барыкадах». Дзень быў ясны, марозны. Усе азёры былі ўжо ў лядовым панцыры, толькі на сярэдзіне Нарачы ўскіпалі беляы грэбні хваль. Заехаў у Маладзечанскі абком, але не застаў С. Прытыцкага. А шкада, бо хацеў папрасіць памагчы вырашыць некалькі спраў сваіх аднасяльчан».

Наогул, гэта была вялікая душэўна-чалавечая і грамадская праблема. У першае пасляваеннае дзесяцігоддзе, падчас усталявання і развіцця сацыяльна-маральных асноў і прынцыпаў савецка-калгаснай сістэмы, у заходніх абласцях Беларусі назіраліся парушэнні заканадаўства і правоў чалавека. Прызначаны на высокія і невысокія пасады прыезджыя і мясцовыя асобы даволі часта дапускалі, мякка кажучы, няякаснае выкананне службовых абавязкаў, злоўжывалі сваімі паўнамоцтвамі. Яны вырашалі розныя праблемы насельніцтва так, як лічылі патрэбным ці як хацелі іх вырашыць. Цікавыя і паказальныя факты, звязаныя са шматлікімі правапарушэннямі, напрыклад, кіраўнікоў розных рангаў Гродзеншчыны, неаднойчы даводзілася чуць ад А. Карпюка, ваяўнічага барацьбіта з усялякай несправядлівасцю, у 1980-я гады сакратара мясцовага аддзялення Саюза пісьменнікаў Беларусі.

Шмат у чым карыснымі і сацыяльна значнымі з'яўляюцца вынікі даследавання «Пасляваенны быт на Мядзельшчыне. 1944—1956 гг.», якое ажыццяўлялася

апошнія гады вучнямі Старагабскай школы-дзіцячага сада і Сваткаўскай сярэдняй школы імя Максіма Танка. Яно грунтавалася на зборы і сістэматызацыі ўспамінаў прадстаўнікоў розных сацыяльных груп пра жыццё на Мядзельшчыне ў другой палове 1940-х — першай палове 1950-х гадоў. «Крыўдна было чуць, — адзначае ў інтэрв'ю газеце «Літаратура і мастацтва», падагульняючы даследаванне, настаўнік гісторыі са Старых Габ Уладзімір Серадзінскі, — што ўлада ставілася да людзей не лепшым чынам, асабліва ў канцы 40-х гадоў, калі пачалі ствараць калектыўныя гаспадаркі...»

Што праўда — то праўда. Вось ліст да М. Танка трактарыста ўсё таго ж калгаса «Зара» Канстанціна Асаевіча. У яго надзвычай складаная сітуацыя, звязаная з бяспраўнымі дзеяннямі кіраўніка гаспадаркі В. Чабатара.

«Дарагі сусед Максім Танк, — піша ён у лісце. — Звяртаюся я к Вам селянін Асаевіч Канстанцін Пятровіч вёскі Новікі Сваткаўскага с/сов. Мядзельскага р-на Мінскай вобл. з дзяцінства у школьных гадах из вашай сястрой Верай разам вучыліся у Пількаўскай школе разам выступалі на пастановах у беларускай п'есе «Павлінка» «Янка і Маланка» хачу я Вас спытацца і прашу ад шчырай душы ці маглі б Вы мне памагчы у маеі справе. Вот спаткала мяне бяда, ні як ні магу выбрацца. Працую я у сваім к-зе «Зара» трактарыстам ужо пяць гадов, работу я выконваў шчыра і сумленна аж пакуль ні сапсавалася здаров'я і машына, я наладзіць ня меў сілы, прахадзів рентген ляжэв у бальніцы у Сватках на лячэнні 30 дней, адчуваючы ня у лепшым стане свайго здаров'я я звярнуўся да старшыні к-за тав. Чабатара В.В. аб даведку на камісію, старшыня меўшы помства і зло за камандзіроўку даўніх гадов адказав, цябе ні лячыць а нада растраляць каб па свету ні хадзів, куды глядзіш, на што на мяне глядзіш, паднявішыся из кулакамі з за стала выгнав мяне з канторы, я мусів высці, а за гэта што лячыўся ня быв на рабоце налажыв штраф у суме 7 руб. 80 кап. и приказав касьеру ні выдаваць зар-плату за 66 год и па бюлітню. Па гетаму паводу я звярнуўся у Пракуратуру у Мядзель усё прапала. Напісав я у радакцыю Мінскай правды напросів пірадаць у абласную пракуратуру, а радакцыя направила у Мядзель, вот так усе и засталася як и было, ні гдзе ніхто ні разбіраіць, прападаіць майіх 100 руб. ні маю за што лячыцца, працаваць ні маю сілы, камісію прайшоў маю даведку ад урачов, звольнены ад работы звязанай з пылам и прастудай. Прашу я Вас моцна калі як можна узыскаць ні законна задержанья грошы, калі ласка не адкажыце маеі просьбе, я буду шчыра дзякаваць Вам за гэта, у случай ні магчымасці укажыце адряс абласной пракуратуры, ня можна жыць, думае жывога загнаць у магілу кідайіцца біцца из кулакамі. Нявераўскага трактарыста Ровду моцна збів и пасадыў на 15 сутак».

Праблем і складанасцей у жыцці былых «заходнікаў», землякоў М. Танка, было шмат. У пэўнай ступені іх адлюстравалі і «Дзённікі» паэта. 15 чэрвеня 1946 года ён пазначае наступнае: «Сёння начавалі ў нас мае пількаўшчане. Прыехалі на рынак. Скардзіліся, што ніяк пасля вайны не могуць наладзіць свайго жыцця. Вось тут і пішы бадзёрыя творы пра сучаснасць!» А гэты запіс датуецца 11 чэрвеня 1952 года: «Калі будзе добрае надвор'е, паеду на Нарач і пастараюся заглянуць у сваю Пількаўшчыну. Нешта там у калгасе не ладзяцца справы. Старшыня, чуваць, п'е і не дбае аб гаспадарцы. Усё ідзе самацёкам».

Варта заўважыць, што з такімі ці блізкімі да іх просьбамі землякі М. Танка звярталіся да яго і пазней. Красамоўным з'яўляецца дзённікавы запіс паэта ад 31 кастрычніка 1970 года: «З Восава прыехала настаўніца Валуева Ніна Антонаўна (сястра Валі Грузд). Сядзіць у нас і плача. Адпрацавала 25 год, а зараз — звольнілі. А прычынай паслужыла тое, што муж яе калісьці ўмяшаўся ў калгасныя справы і дапамог раскрыць злачынства былога старшыні калгаса, якога падтрымлівалі ў раёне. Колькі ў мяне падобных дэпутацкіх спраў! І амаль на ўсе атрымліваю ад мясцовых улад стандартны адказ, што мяне няправільна інфармавалі».

Пісалі паэту не толькі з Беларусі — з усіх былых саюзных рэспублік. Геаграфія лістоў надзвычай шырокая. Што датычыць беларускіх літаратараў, дык у фон-

дзе М. Танка ў архіве-музеі літаратуры і мастацтва знаходзім лісты і паштоўкі ад В. Быкава, П. Бітэля, І. Шамякіна, Л. Геніюш, Н. Гілевіча, У. Калесніка, С. Новіка-Пеюна, Ю. Фатнева і многіх іншых аўтараў. І ўсім ці амаль усім ён адказваў, можа, не заўсёды аператыўна, але адпісваў.

Цягам доўгіх гадоў перапісваўся з М. Танкам паэт і перакладчык Пятро Бітэль.

Як і М. Танк, П. Бітэль нарадзіўся ў 1912 годзе (у мястэчку Радунь былой Гродзенскай губерні), пайшоў у школу ў бежанстве ў Расіі. Вярнуўшыся з бацькамі на Радзіму ў канцы 1921 года, ён вучыўся ў Барунскай настаўніцкай семінарыі, дзе, дарэчы, яго настаўнікамі былі сын і нявестка Францішка Багушэвіча Тамаш і Марыя Багушэвічы, закончыў Віленскую настаўніцкую семінарыю імя Т. Зана. Як грамадзянін Польшчы 1 верасня 1939 года П. Бітэль быў мабілізаваны ў польскую армію, пасля вызвалення Беларусі 2 мая 1945 года — у савецкую. У гады вайны ён выкладаў беларускую мову і літаратуру, а таксама геаграфію ў Валожынскай сярэдняй гандлёвай школе. Пазбаўлены вясной 1947 года пасады настаўніка як чалавек, якому, па яго словах, «савецкія ўлады не давяраюць», П. Бітэль пэўны час служыў праваслаўным святаром, настояцелем царквы спачатку на Слонімшчыне, а затым у Докшыцах. У снежні 1951 года рашэннем «асобай нарады» ён быў асуджаны на дзесяць гадоў зняволення ў «папраўча-працоўных лагерах строгага рэжыму». Працаваў на пагрузцы лесу, у брыгадзе тынкоўшчыкаў і маляроў у мястэчку Ольжэрас Кемераўскай вобласці, на будаўніцтве нафтаперагоннага завода ў Омску, на медных рудніках у Джэзказгане Карагандзінскай вобласці Казахстана.

Знаходзячыся ў зняволенні, у зусім неспрыяльных для літаратурнай творчасці ўмовах, П. Бітэль, можна сказаць, здзейсніў подзвіг — пераклаў на беларускую мову знакамітыя паэмы Адама Міцкевіча «Пан Тадэвуш», «Конрад Валенрод» і «Гражына». Натуральна, пісьмовыя прылады мець у лагеры забаранялася, дык ён пісаў самаробным алоўкам з алавянага дроту на парожніх папяровых мяшках з-пад цэменту. Праўда, пазней з дапамогай вольнанаёмных яму ўдалося здабыць сапраўдны аловак, сшытак і нават пяро. Не было чарніла, дык выкарыстоўваў зялёнку, якую яму тайна ахвяравалі сябры з медсанчасці. Пісаў, вядома, пасля адбою, па начах, хаваючыся ад наглядчыкаў. Неаднаразова з гэта трапляў у карцар.

Пераклад паэмы «Пан Тадэвуш» П. Бітэль змог пераслаць у Саюз пісьменнікаў Беларусі. Тут ім зацікавіўся М. Танк, які, мы ведаем, шмат што пераняў з духоўна-эстэтычнага вопыту выдатнага польскага рамантыка, сам перакладаў яго творы. Паэт быў здзіўлены высокім узроўнем работы, тым, што яна ажыццяўлялася ва ўмовах папраўча-працоўных лагераў, і 3 снежня 1955 года адгукнуўся на пераклад станоўчай рэцэнзіяй. У ёй гаварылася:

«По поручению секретариата Союза Писателей Белорусской ССР я ознакомился с белорусским переводом т. Бителя П. И. известной поэмы Адама Мицкевича «Пан Тадеуш».

Несмотря на то, что отдельные места еще требуют некоторой доработки и поправки, в основном переводчику удалось передать на белорусском языке неповторимую прелесть этого классического произведения польской и мировой литературы.

Перевод поэмы сделан на высоком художественном уровне и является одним из лучших переводов этой поэмы Адама Мицкевича. Максим Танк».

Няма чаго і казаць, што лагернае начальства было моцна здзіўлена гэтым дакументам. Яно і ўявіць не магло, што ў яго на зоне знаходзіцца такая самавітая асоба.

Што датычыць М. Танка, галоўнага рэдактара часопіса «Полымя», дык ён выношваў планы надрукаваць у выданні пераклад П. Бітэля паэмы «Пан Тадэвуш». 13 чэрвеня 1955 года паэт занатаваў у сваіх «Дзённіках»: «Быў у А. Д. Рудака па справе рэпрэсіраванага П. Бітэля — перакладчыка твораў А. Міцкевіча. Характарыстыка, якую даў Аркадзь Дзянісавіч П. Бітэлю («чалавек з такой

заблытанай біяграфіяй, што яго нельга друкаваць»), перакрэсліла нашы намеры даць у часопісе «Польмя» яго пераклад «Пана Тадэвуша». Параіў узяцца за новы пераклад, а гэты здаць у архіў СП».

Рэцэнзія М. Танка надала П. Бітэлю смеласці, і праз пэўны час ён паслаў у Мінск на разгляд паэта свае вершы, а таксама пераклад паэмы А. Міцкевіча «Гражына». Пра гэта сведчыць, у прыватнасці, яго ліст ад 23 лютага 1956 года.

«Паважаны Гр. Радактар! — гаварылася ў ім. — Шчыра дзякую Вам за пісьмо і за тую заўвагі, якія Вы мне ў ім прыслалі.

Я зразумеў Вас і больш, апроча перакладаў, нічога пісаць не буду. Лічу патрэбным сказаць, у парадку выяснення, што вершы «З далёкіх успамінаў» не быў задуман, як лірычны, а з'яўляўся часткай даволі вялікага па аб'ёму твору. Прачытаўшы Ваша пісьмо, я перагледзеў яго яшчэ раз і ўкінуў усё ў печ.

Калі была атрымана Ваша рэцэнзія на пераклад «Пана Тадэвуша», тады радакцыя нашай лагернай газеты напракнула мяне, што я паслаў Вам рукапіс гэтага перакладу ні цераз яе.

Дзеля гэтага пераклад «Гражыны» я перапісаў яшчэ раз і перадаў ім. Мяне паведамлілі пісьмом, што рукапіс адпраўлен у Мінск на адрас Саюза Сов. Пісьменнікаў для рэцэнзіі.

Калі атрымаеце гэты другі рукапіс, не гневайцеся на мяне, што я адно і тое ж пасылаю ў розныя месцы, а калі знойдзеце хвіліну часу, то прагледзьце і прышліце мне Вашы заўвагі, прашу Вас».

І далей: *«Я закончыў яшчэ адну працу, не ведаю ці патрэбную для беларускай літаратуры, — пераклад паэмы А. Міцкевіча «Конрад Валленрод». Прашу паведаміць мяне ці цікавіць Вас гэты пераклад і ці ёсць патрэбнасць высылаць яго ў Ваш адрас.*

Апроча ўсяго гэтага ў мяне к Вам ёсць яшчэ адна просьба.

Калі гэта не будзе для Вас цяжарам, прышліце мне, калі ласка, аднатомнік твораў А. Міцкевіча, які вышаў на беларускай мове з прычыны яго юбілею; я не ведаю зараз куды ў гэтай справе звярнуцца.

Хацелася-б мне таксама мець змястоўны слоўнік беларускай мовы, але не ведаю, ці гэтакі маецца ў продажы. Калі гэткага няма, дык можа ёсць хоць руска-беларускі. Прашу накіраваць наложным плацяжжом, я аплачу пры атрыманні.

Вельмі цяжка працаваць без ніякіх дапаможнікаў».

Як паказваюць факты, М. Танк з увагай аднёсся да просьбаў П. Бітэля. Проста на лісце зняволенага яго рукой пазначана: «Паслаў кнігі 16/III.56 г. М. Т.» Шмат у чым паказальным з'яўляецца ліст П. Бітэля ад 4 красавіка 1956 года.

«Паважаны Грамадзянін Рэдактар! — пісаў ён М. Танку. — Атрымаў я абедзве Вашы бандэролі. Шчыра, шчыра дзякую. Прызнацца, я ўжо пасля, раздумаўшыся, шкадаваў, што выслаў Вам пісьмо з просьбай прыслаць кнігі, бо ані маё з Вамі знаёмства, ані сучаснае становішча не ўпаўнаважвала мяне на гэтакі крок. Я паступіў бястактна і дзеля гэтага быў амаль упэўнены, што Вы маеі просьбы не вытупніце. Тым большая была мая радасць, калі мяне паведамлілі аб прыбыцці бандэроляў і пасля, калі я разгарнуў іх. Вы — цудоўны чалавек! Вы адгадваеце чужыя думкі! Я не адважыўся напрасіць Вас прыслаць мне зборнікі Вашых апошніх твораў, а Вы гэта зрабілі самі. Не ведаю як Вам за гэта дзякаваць. З вялікім захапленнем улыбіўся я ў чытанне і выхадны дзень 1.IV.56 г. стаўся для мяне найпрыятнейшым выхадным за ўсе апошнія пяць «з гакам» год».

Тое, што Вы пажадалі самі аплаціць вартасць кніг і іх перасылкі, асмельвае мяне спадзявацца, што Вы не адхіляеце магчымасці нашай з Вамі ў будучым сустрэчы. Я лічу сябе Вашым даўжніком і для мяне будзе невымоўна радаснай магчымасць зрэабілітавацца перад Вамі ў якой-бы ні было форме.

Вершы Вашы зрабілі на мяне незабываемае ўражанне — усе яны так прадуманы і так апрацаваны, што сапраўды трудна сказаць, што найбольш падабаецца. Асабліва я захоплены нечаканасцямі ў сюжэтах (Пісьмо піонераў, Шматкаляровыя алоўкі, Як вясна прыйшла і т.д.), а таксама арыгінальнасцю, ці

мо', народнасцю формаў (Вяселле, Рэчанька, Ехаў Бай, Адлятаюць удаль журавы і інш.). Апрача ўсяго, і магчыма, што гэта самае вартаснае — вершы Вашы вельмі актуальныя (увесь час на пульсе жыцця) і ахопліваюць гэткую агромную тэматыку...»

Як вядома, у 1956 годзе П. Бітэль быў «вызвалены са зняццем судзімасці», а ў 1978 годзе рашэннем Вярхоўнага суда БССР цалкам рэабілітаваны.

У больш позніх па часе лістах, адрасаваных М. Танку, П. Бітэль прасіў садзеяння ў выданні перакладаў твораў А. Міцкевіча, у пераразліку і налічэнні пенсіі, інфармаваў паэта пра сваю працу настаўніка школы, вучобу ў Мінскім педінстытуце імя А. М. Горкага і інш.

«У сувязі з узнікненнем новага выдавецтва «Мастацкая літаратура», — пісаў ён, напрыклад, 17 чэрвеня 1972 года, — мне хацелася б даведацца, ці не павялічыліся шансы надрукавання маіх перакладаў А. Міцкевіча.

Якая Ваша наконт гэтага думка?

Прашу прабачэння за дакучлівасць, але ж гэта справа ўсяго майго жыцця, хацелася б, каб шматгадовая праца не прайшла дарма, а звярнуцца мне няма да каго».

М. Танк дапамагаў П. Бітэлю ў апублікаванні кніг «Замкі і людзі», «Хата за вёскай», «Дзве вайны», паступленні ў Саюз пісьменнікаў Беларусі, дасылаў яму свае зборнікі вершаў. Атрымаўшы адзін з іх, 4 чэрвеня 1980 года П. Бітэль пісаў народнаму паэту:

«Глыбокапаважаны Яўген Іванавіч!

Атрымаў ад Вас бандэроль. Шчыра дзякую. Цудоўная Ваша «Ave Maria» як па форме, так і па зместу! Вініую!

Гэта вельмі дарагі для мяне падарунак. Хацелася б падзякаваць Вам асабіста, ды на жаль, немачы трымаюць удому.

Яшчэ раз дзякую ад усёй душы і зычу Вам моцнага здароўя, доўгіх год жыцця і творчых поспехаў для ўзбагачэння нашай роднай літаратуры».

Шмат розных клопатаў і просьбаў да М. Танка меў былы заходнебеларускі дзеяч і паэт Васіль Струмень (Аляксандр Мікалаевіч Лебедзеў), які пасля вайны стала жыў у г. Сарны Ровенскай вобласці. «Дарагі Яўгеній Іванавіч! — звяртаўся ён, напрыклад, 25 кастрычніка 1977 года. — Высылаю Вам агульны шыйтак сваіх вершаваных твораў і прашу Вас праглядзець іх і напісаць да іх уступны артыкул, каб потым гэта ўсё падаць у выдавецтва «Мастацкая літаратура» для выдання. Ёсць яшчэ ў мяне напісана некалькі твораў прозы. Але яны яшчэ канчаткова не падрыхтаваныя да высылання Вам. Іх і свае храналагічныя ўспаміны, якія напісаныя мною пакуль што ў чарнавіках, буду цяпер перапісваць начыста, каб пазней таксама прыслаць Вам. Успаміны напісаныя пра 1921 — 1930 гады, але буду пісаць і далей».

У пісьме, якое датуецца 31 сакавіка 1983 года, В. Струмень прасіў М. Танка як старшыню Саюза пісьменнікаў Беларусі прыслаць яму адносіны на імя кіраўніцтва Маладзечанскага і Гродзенскага архіваў з тым, каб мець магчымасць карыстацца іх матэрыяламі і дакументамі і дапрацаваць свае ўспаміны пра народна-патрыятычны рух у Заходняй Беларусі. Ліст ад 18 снежня 1984 года быў прысвечаны інфармацыі пра складанасці ў справе падрыхтоўкі і надрукавання ў выдавецтве «Мастацкая літаратура» кнігі мастацкіх твораў. Спадзеючыся на заступніцтва народнага паэта, В. Струмень, яго «былы саратнік на рэвалюцыйнай барацьбе ў радах КПЗБ і ў кагорце пісьменнікаў-рэвалюцыянераў літаратурнага фронту заходнебеларускіх рабоча-сялянскіх літаратараў», пісаў наступнае: «...я прашу Вас, дарагі Яўген Іванавіч, пацікавіцца гэтым пытаннем і дапамагчы мне, каб паскорыць выданне маёй кнігі. Бо хочацца, каб пры жыцці мець магчымасць хаця пару гадоў патрымаць у руках сваю кнігу. Няўжо я за ўсё сваё жыццё, працу і ўсе іншыя справы не заслужыў гэтага?» Крыху пазней ён прасіў М. Танка прыслаць пацвярджэнне аб яго «прабыванні ў членах КПЗБ з 5-га лістапада 1932 года». «Сакратаром нашай партыячэйкі (у вёсцы Зачэпічы Лідскага

паведа. — М. М.), — гаварылася ў пісьме, — быў тады вядомы і Вам «Герасім Прамень» (Іван Іванавіч Пышко), а намеснікам у яго лічыўся «Пятрусь Граніт» (яго Вы таксама ведаеце) — гэта Іван Пятровіч Івашэвіч. А я ў той час узначальваў камсамольскую ячэйку, якую арганізаваў і ўзначаліў з першых дзён студзеня 1930 года».

З лістоў іншага зместавага кшталту, якіх гэтаксама дастаткова ў танкаўскім фондзе архіва-музея літаратуры і мастацтва, вызначаецца ліст дырэктара Халопеніцкай сярэдняй школы рабочай моладзі Уладзіміра Шундрыка (ад 27 красавіка 1957 года). Ліст глыбокі, прасякнуты шчырым клопатам аб стане беларускай мовы ў рэспубліцы.

«Паважаны Яўгеній Іванавіч! — звяртаўся да М. Танка У. Шундрык. — У апошніх нумарах «ЛіМа» пачалі змяшчацца матэрыялы аб беларускай мове. У іх маецца многа слушных заўваг. Мяне-ж цікавіць пытанне аб адносінах да нашай мовы з боку шырокіх мас беларускай інтэлігенцыі.

Я часта перачытваю Вашы вершы «Родная мова», у якім гаворыцца:

*«Няма на зямлі таго шчасця і гора,
Якога-б ты нам перадаць не магла.»*

Але, нажаль, іначэй думаюць многія. У многіх людзей склалася думка, што мовай беларускіх вузаў можа быць толькі руская. Таму ўсе прадметы нават у педагагічных вузах, дзе рыхтуюцца настаўнікі для беларускіх школ, выкладаюцца на рускай мове. Безумоўна, трэба шанаванне і любіць мову вялікага рускага народа, але родная мова павінна знаходзіцца таксама на належнай вышыні. На роднай мове павінны размаўляць беларусы між сабою. А раз мовай усіх беларускіх вузаў і тэхнікумаў з'яўляецца руская, то многія настаўнікі сярэдніх школ таксама выкладаюць свае прадметы на рускай мове, бо вучням будзе лягчэй усвайваць праграмны вузаўскі матэрыял. Характэрна і тое, што пры паступленні ў вузы нашай рэспублікі патрэбна здаваць экзамен не на беларускай мове, а на рускай. З-за гэтага выкладчыкі беларускай мовы ў сярэдніх школах перастаюць практыкаваць сачыненні на беларускай літаратуры. Гэта робіцца яшчэ і з-за таго, што ў апошнія гады на экзаменах на атэстат сталасці пісьмовы экзамен на беларускай літаратуры чамусьці адменен. Такім чынам прадмет беларускай мовы і літаратуры ў сярэдніх школах пачынае займаць ужо другароднае месца.

Цікава таксама, чаму ў беларускіх гарадах колькасць рускіх школ у некалькі разоў большая, чым беларускіх. Так, напрыклад, у Барысаве з 14 школ толькі 2 беларускія, у якіх, між іншым, таксама ўсе прадметы выкладаюцца на рускай мове. Мне таксама вядома, што ў г. Мінску ўсяго толькі 2 беларускія школы. Усе сярэднія школы рабочай моладзі таксама рускія.

Мне ніколі не даводзілася праслухаць ні адной лекцыі аб міжнародным становішчы, ні аднаго даклада раённых кіраўнікоў на беларускай мове. Мне калісьці думалася, што ў Міністэрстве асветы БССР работнікі размаўляюць на беларускай мове. Але я памыліўся. Выходзіць, што афіцыйнай мовай на Беларусі з'яўляецца руская мова.

Пры стварыўшыхся ўмовах з беларуса, які пачне размаўляць на бел. мове, пачынаюць смяцца не толькі рускія, але (што вельмі крыўдна) і самі адукаваныя беларусы. Чалавек паступова пачынае саромецца сваёй роднай мовы, ён перастае нават і чытаць на беларускай мове.

Да Кастрычніцкай рэвалюцыі, калі беларуская мова была забаронена, і ў першыя гады Савецкай улады многія беларускія пісьменнікі прапагандавалі бел. мову, заклікалі шанаванне, любіць яе. Варта ўспомніць прамову Ф. Багушэвіча да свайго зборніка вершаў «Дудка беларуская», перадавы артыкул трэцяй кніжкі «Лучынкi», які называецца «Шануйце роднае слова», Вершы Купалы, Коласа аб мове і інш.

Цётка, звяртаючыся да моладзі, пісала:

«Майце сілу і адвагу дзяржацца роднага слова. Майце смеласць усюды голасна казаць па-свойму».

(Гл. Л. Арабей «Цётка» стр. 147.)

А колькі і ў наш час ёсць беларусаў, якія не ведаюць, што яны беларусы. Многія беларусы лічаць сябе палякамі толькі з-за таго, што яны католікі, і цяпер збіраюцца ехаць у Польшчу. Прыналежнасць-жа да таго ці іншага веравызнання яшчэ не вызначае нацыянальнасці. Католікамі з'яўляюцца не толькі палякі, беларусы, але і яшчэ многія людзі іншых нацыянальнасцей».

І далей у лісце чытаем: «На днях да мяне звярнулася загадчыца Халопеніцкай райбібліятэкі з просьбай напісаць загаловак для вітрыны. Я напісаў па-беларуску: «Жыць і змагацца па-ленінску». Тая расчырванелася і сказала, што з яе ўсе будуць смяяцца, чаму яна напісала па-беларуску. Насілу я яе ўгаварыў аформіць вітрыну па-беларуску. Які-ж гэта прапагандыст беларускай кнігі, часопіса, газеты? А гэтая з'ява тыповая, бо ў культурна-асветных вучылішчах вучаць усё афармляць толькі на рускай мове. Не ў пашане ў выпускнікоў гэтых вучылішч беларускае друкаванае слова».

Мне думаецца, што ў наш час вельмі неабходна ў перыядычных выданнях змяшчаць час-ад-часу артыкулы, якія-б вучылі паважаць, любіць сваю родную беларускую мову, ёю ганарыцца».

Вельмі добра было-б, калі-б выйшаў у свет зборнік «Беларускія пісьменнікі аб беларускай мове». Вялікую работу можа зрабіць па гэтаму пытанню і наша радыё».

Трэба многа пісаць і разважаць аб бел. мове, якая

*Усімі вясёлкамі ззяе,
Смалістымі пахне лясамі,
Жывымі звiніць галасамі.*

М. Танк.

...Аб белмове я пісаў у «Звязду» і «Настаўніцкую газету». Са «Звязды» прышоў абназдзейваючы адказ, а ў «Настаўніцкай газеце» за 4.IV.57 г. у аглядзе пісем надрукавалі некалькі радкоў з пісьма».

Што датычыць М. Танка, дык гэтай вельмі важнай і складанай грамадска-палітычнай праблеме ён прысвяціў шмат сваіх мастацкіх твораў. Паэт неаднаразова закранаў яе ў артыкулах, інтэрв'ю, выступленнях на пленумах і з'ездах Саюза пісьменнікаў Беларусі і інш. Значнае месца яна займае і ў «Дзённіках» мастака. Напрыклад, 2 лютага 1954 года М. Танк занатаваў наступную думку: «Памыляецца нямецкі мовазнаўца Аўгуст Шляйхер, што мова нават адарванай ад штодзённага жыцця можа жыць. Але гэтаму пярэчаць факты. Зараз наша беларуская мова, жывыя крыніцы якой перакрыты іншамойнымі школамі, прэсай, радыё, прапагандай і міграцыяй, — усё больш і больш адступае перад экспансіямі суседніх дзяржаўных моў, губляе свае пазіцыі і знікае. І гэта — у той жа час, калі вызваляюцца народы ад імперыялістычнага прыгнёту і адраджаюць сваю мову і культуру. А ў нас многіх і сёння абвіняюць у нацыяналізме, тады, калі стан беларускай мовы і культуры не можа не насцярожваць. Карабель, якога ватэрлінія на вачах ідзе ўглыб, патанае. А мы — «дзеці набата» (Рэнэ Шар) — маўчым».

З малымі і вялікімі просьбамі звярталіся да М. Танка яго блізкія і далёкія сваякі, у прыватнасці, брат Хведар Іванавіч. У сваіх лістах да народнага паэта і яго жонкі Любові Андрэеўны ён паведамляў пра жыццё на бацькоўскім хутары, працу на гаспадарцы, пэўныя вясковыя навiны, запрашаў наведаць родныя мясціны, акцэнтаваў увагу на некаторых праблемах і клопатах. Да прыкладу, 26 красавіка 1978 года Хведар Іванавіч пісаў:

«Добры дзень Жэня Люба! с Приветом к вам Федя Маня Ванюша! Во первых поздравим Жэня вас, с Ленинской премии, пожелаем вам доброго здароўя щастя, и еще столько прожить, сколько прожито, чтобы было тихо на свете, было здарове Самое главное у вас быlobы все добро весело, тогда и у нас будет добро».

Мы все этому рады довольны, чтобы так каждый год было весело, здорово, и тихо. Приезжайте весной, пишите нам. Привет Людмиле — Спасибо за их посылку-насевок. Может где можно черной суконной хварбы достать. К мотоциклу я достал кордан, трубы — 7-Апреля. Плоховато подходило но поставил Сам знаком с этим железзём, но поставил, як надо. За это вам большое спасибо што помогли мне запустить мотоцикл. Но для Ванюши если можно хотябы яки потропаны велосипедик на три колеса через цэп. На этом пока все, унас все пока постарому жывы здоровы, До свидание всего доброго...»

Варга заўважаць, што сам матацыкл быў набыты Хведарам Іванавічам пры фінансавай дапамозе М. Танка.

Наогул, Яўгена Іванавіча і Хведара Іванавіча яднала трывалая духоўна-псіхалагічная повязь. Гэта былі вельмі блізкія людзі. Пры сустрэчы яны шчыра і даверліва абмяркоўвалі самыя розныя грамадска-сацыяльныя, сямейныя, гаспадарча-бытавыя праблемы, раіліся паміж сабою, планавалі сумесныя справы і інш.

У нядаўняй гутарцы са мною дачка паэта Ірына Яўгенаўна прыгадала сустрэчу бацькі з Хведарам Іванавічам у кастрычніку 1992 года, калі ён прыязджаў у Мінск на памінкі па іх сястры Людмиле. М. Танк быў хворы, яму ішоў ужо 81-шы год. Тады яны, як ніколі, шмат і зацікаўлена гаварылі, седзячы на кухні, а потым, ужо ў калідоры, моцна абняліся. У абодвух на вачах былі слёзы. Яны развіталіся назаўсёды...

Аднак М. Танк працягваў лячыцца і 28 кастрычніка 1994 года, сабраўшы астатак сіл, здолеў наведаць Мядзельшчыну, сваю родную Пількаўшчыну, дзе яшчэ раз пабачыўся з Хведарам Іванавічам. Тады ён узышоў на Слабадскі магільнік, у апошні раз пакланіўся маці і бацьку.

Гэта была іх апошняя сустрэча пры жыцці. У наступны раз Хведар Іванавіч убачыў свайго знакамітага брата на яго пахаванні. *«Я помню, — успамінае Ірына Яўгенаўна, — ён сядзеў над труною бацькі ў старой хаце, гладзіў яго валасы і ледзь чутна прыгаворваў: «Ну, вось ты і дома, Жэня. Цяпер ужо назаўсёды...»*

Асоба Максіма Танка азорана надзвычай яркім і прыцягальным душэўна-чалавечым дарам, непаўторным талентам выдатнага еўрапейскага паэта, класіка беларускай літаратуры, а таксама высокім аўтарытэтам паспяховага арганізатара літаратурна-мастацкага працэсу, уплывовага грамадскага і дзяржаўнага дзеяча Беларусі. Ён пражыў вялікае, багатае, насычанае важнымі, сацыяльна значнымі падзеямі і пераўтварэннямі жыццё, цалкам прысвяціўшы яго людзям.

М. Танк быў адной з цэнтральных, першасных велічынь у грамадска-культурным развіцці Беларусі ХХ стагоддзя. Ён пакінуў пасля сябе непераўздыдзеныя ідэйна-мастацкія адкрыцці, сапраўдныя літаратурныя шэдэўры, якія, без ніякіх сумненняў, будуць цікавіць і хваляваць многія пакаленні ўдзячных чытачоў.

